

Дручек О. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри правового
забезпечення та правоохоронної
діяльності факультету забезпечення
державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

ОСВІТА ТА ОСВІТНЯ СТРАТЕГІЯ ЯК СКЛАДОВІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

В усі часи освіта розглядалась як важлива складова забезпечення безпеки суспільства і нації, визначальний чинник інтелектуального і технологічного потенціалу суспільства, основна форма підготовки людського капіталу для вирішення ключових проблем суспільства.

Сьогодні, в надзвичайно складних умовах російської збройної агресії проти України, такі якості вітчизняного людського капіталу, як високий загальний освітній рівень, мобільність, здатність до швидкого навчання, сприяють успішному протистоянню зовнішній загрозі, розвитку військової сфери, забезпеченню незалежності та державного суверенітету України.

Питанням взаємозв'язку освіти, освітньої політики та національної безпеки приділяли увагу О. Анісімович-Шевчук [1], В. Вовк [2], М. Галів [3], З. Живко [4], Т. Марена [5] та ін. дослідники.

Аналіз нормативно-правових актів з питань забезпечення безпеки та розвитку освіти свідчить про розуміння законодавцем пов'язаності зазначених сфер суспільного життя та намагання комплексно врегулювання відповідних процесів.

Так, у «Стратегії національної безпеки України», затвердженій Указом Президента України 14 вересня 2020 р. [6], наявна важлива теза про те, що розвиток і модернізація освіти, охорона здоров'я, культури, соціального захисту, є напрямом, котрий має забезпечити такий пріоритет національної безпеки України, як розвиток людського капіталу.

У документі під назвою «Стратегія людського розвитку» (Указ Президента України від 14 травня 2021 р.) [7] акцентується на винятковій важливості проблеми розвитку людського капіталу, освіти і науки для національної безпеки України. Зазначений документ містить розділ «Освіта і наука», в якому, передусім, визначено проблеми як в сфері освіти загалом, так і в окремих її секторах, зокрема. Так, відзначено, що сучасний ринок праці потребує інших навичок, ніж ті, які формує система освіти України.

До переліку основних документів, які підкреслюють взаємозв'язок освітньої і безпекової сфер, слід віднести представлену 2017 року аналітичну доповідь «Безпекові виміри освітньої політики: світовий досвід та українські

реалії» [8], де освітню сферу віднесено до сфери національної безпеки, розглянуто проблеми і перспективи реформування освіти України в контексті національної безпеки, підкреслено необхідність інтеграції освіти й науки як безпекового чинника. У доповіді, зокрема, зазначено, що «військова сила вже не є достатньою умовою для гарантування безпеки держави. Національна безпека нині тісно пов'язана з людським капіталом, а сила чи слабкість людського капіталу країни визначається станом системи освіти». Основними критеріями перевірки й оцінювання відповідності результатів освітньої системи запропоновано вважати спроможність реалізувати певні напрями національної безпеки [8, с.3-4]. Також у доповіді сформовано перелік ключових критеріїв «безпекового аудиту освітньої сфери», до яких, крім «глобальної обізнаності», віднесено: знання з технологій; математику; комп'ютерну грамотність; іноземні мови; навчальні предмети суспільствознавчого циклу (такі, як вітчизняна і світова історія, політологія, правознавство) [8, с.19-20].

Аналізуючи проблеми в освітній сфері в Україні, не можна оминати такий глобальний чинник, як стан війни, яка привела до руйнування значної кількості освітніх закладів, психологічної травмованості учасників освітнього процесу, масового переміщення контингенту учнів і педагогів, дефіциту учительських кадрів, змін формату навчання, постійного режиму невизначеності у питаннях перспектив навчання та педагогічної кар'єри. Зазначене обумовлює значні освітні втрати (наявність прогалів у знаннях і навичках, формуванні компетенцій), уповільнення темпів розвитку особистості, відсутність соціальної взаємодії та повноцінного процесу соціалізації.

Наведений перелік освітньо-безпекових проблем у глобальному контексті конкретизується у наукових дослідженнях. Так, В. Вовк [2, с. 70] до найбільш суттєвих проблем освітньої сфери сучасної України відносить: а) невідповідність, у багатьох випадках, освітньо-професійних програм сучасним потребам розвитку світової і національної економіки; б) стійку тенденцію до зайнятості випускників не за спеціальністю; в) забюрократизованість освітнього процесу; г) хронічне недофінансування усієї освітньої сфери; г) зниження соціального статусу працівника освіти тощо.

Зазначені оцінки дозволяють класифікувати найбільш суттєві загрози безпекового характеру, в основі яких лежать проблеми в освітній сфері України. Зокрема, це: а) загроза для науково-технічної сфери і конкурентоспроможності економіки України як суб'єкта світових економічних відносин; б) загроза для сфери розвитку відповідного викликам війни вітчизняного військово-промислового комплексу; в) загроза для сфери інформаційної безпеки, зокрема, з урахуванням стану інформаційної війни, яка ведеться проти України країною-агресоркою; г) загроза для єдності і згуртованості нації, які є результатом виховної і світоглядної функції освіти; г) загроза у сфері завдання подолання явища корупції, яка охопила усі сектори суспільного життя України, зокрема, в освітню.

Не викликає сумнівів, що зазначені проблеми є безпосередніми викликами для глобальних інтересів держави, зокрема, її державної і національної безпеки.

Подолання зазначених загроз для нашої держави, як уявляється, передбачає не лише розробку відповідної стратегії, але і детальну розробку механізму її практичного втілення, який обов'язково повинен охоплювати усі сфери управління та бути комплексним. У зазначеному контексті не можна не згадати відомий афоризм Отто фон Бісмарка про те, що ворог іде туди, де прогають вчитель і священник, а також висловлену ще в XVII ст. Френсісом Беконом тезу про те, що знання – це сила, і що держава має виділяти на розвиток науки та освіти коштів не менше, ніж на роботу таємної поліції і розвідки.

Отже, освіта в умовах сьогодення є одним із ключових напрямків забезпечення національної безпеки, тобто захищеності життєво важливих інтересів держави, суспільства та людини. Від належної освітньої політики залежить виховання свідомих громадян, примноження людського капіталу, захищеність держави, суспільства та окремої особи від загроз і небезпек.

Система освіти України, зокрема, військово-професійної, в реаліях війни має працювати на випередження, оскільки підготовка відповідного фахівця є тривалим і дороговартісним процесом. Під час розроблення відповідної освітньої політики держави Україна мають враховуватись економічні, соціальні та політичні перспективи і тенденції розвитку. Слід погодитися із О.З. Анасімович-Шевчук у тому, що сучасна і, тим більше, майбутні війни, все більше й більше перетворюватимуться у битву за розподіл і доступ до новітніх технологій і отже – за доступ до новітніх знань [1, с.51].

Відповідно, в умовах протистояння України російській агресії вітчизняна система освіти має функціонувати як потужний засіб забезпечення державної та національної безпеки та утвердження української державності.

Список використаних джерел:

1. Анасімович-Шевчук О.З. Освітня політика як інструмент національної безпеки держави. Політичне життя. 2024. № 2. С. 47-54. DOI: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2024.2.6>.

2. Вовк В.М. Освіта як елемент національної безпеки. Актуальні проблеми забезпечення державної безпеки : матеріали Всеукр. наук.практ. конф. (м. Київ, 26 травня 2023 р.). Київ : Київський інститут Національної гвардії України, 2023. 407 с. С. 68-81.

3. Галів Микола, Свйонтик Олександра. Освіта як складова національної безпеки України в умовах сучасної російсько-української війни: правові засади, проблеми, досвід і завдання. Молодь і ринок. 2023. № 3(211). С. 25-31. DOI:<https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.277194>.

4. Живко З. Б., Кухарська Л. В. Освіта в системі національної безпеки в Україні. Вчені записки Університету «КРОК». 2029. №2 (54). С. 205-211.

5. Марена Т. В. Освітня складова національної безпеки України. Universities and Leadership.2023. № 16. С. 18–3.

6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n12>. (дата звернення: 10.01.2025).

7. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію людського розвитку». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/225/2021#Text>, (дата звернення: 10.01.2025).

8. Безпекові виміри освітньої політики: світовий досвід та українські реалії: аналітична доповідь / Іщенко А.Ю., Зубченко С.О., Карпенко М.М., Лозовий В.С., Черненко Т.В. Київ: НІСД, 2017. 44 с.